

AIDA MACIAS ROQUETA

Maria DOMÈNECH de CAÑELLAS

(1874-1952)

Trencant silencis,
reivindicant drets

Maria Domènech
de Cañellas
(1874-1952)

Trencant silencis,
reivindicant drets

Aida Macias Roqueta

• *Col·lecció Perfils* - 26 •

Maria Domènech
de Cañellas
(1874-1952)

Trencant silencis,
reivindicant drets

Aida Macias Roqueta

Editat amb la col·laboració de

AJUNTAMENT D'ALCOVER

Primera edició: octubre de 2025

© del text: Aida Macias Roqueta

@ de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

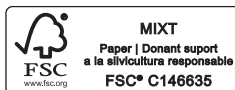
Imatge de la portada: Maria Domènech de Cañellas a l'edat de 37 anys.
Publicada al número 60 de la revista *Feminal* (31 de març de 1912)

Impressió: QP Print

ISBN: 978-84-1356-524-8

DL T 775-2025

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

A l'Elvira Cañellas i família, per la seva
infinita generositat i acolliment.

A Francesca Bartrina, *in memoriam*.

A en Jordi, pel seu suport i estima.
Als meus fills Albert, Max i Clara.

No desitjo que les dones tinguin poder
sobre els homes, sinó sobre elles
mateixes.

Mary Wollstonecraft

La vida s'expandeix o s'encongeix en
proporció a la valentia que tens.

Anaïs Nin

Índex

RECUPERAR MARIA DOMÈNECH DE L'OBLIT, <i>per Josep M. Girona Compte</i>	13
PRESENTACIÓ	15
ARRELS I CONVICCIONS	19
L'escola m'avorreix!	21
Creixent cap al compromís	29
La por al nom propi.....	37
Relacions que obren portes	53
COMPROMÍS SOCIAL	65
Dones, agafem els llibres!.....	67
Protecció, drets i futur per a les dones	85
Repensant l'educació: lliçons d'un viatge	97
Treballadores a l'ombra.....	113
Higiene, salut i maternitat	133
Organització dels oficis i els sindicats.....	145
Economia social i domèstica.....	163
Vot, divorci i llibertat: una nova esperança.....	173
COMPROMÍS LITERARI	189
Literatura i consciència.....	191
Narracions amb nom propi	197

Índex •

Esperit de superació	209
Matrimonis forçats	225
Hipocresia i ambició burgesa.....	239
La malcasada.....	251
Veus trencades	259
Poesia i teatre per a tots els públics	273
 MIRADES QUE TRANSCENDEIXEN EL TEMPS	 291
RECORDATORI.....	297
CRONOLOGIA.....	299

RECUPERAR MARIA DOMÈNECH DE L'OBLIT

Potser perquè és un dels braços que surt de la plaça de l'Ajuntament, o perquè és l'últim carrer per on passa el seguici popular de la festa major abans del lluïment, el cert és que el carrer de Maria Domènech és un dels més coneguts d'Alcover. I, en canvi, tinc la sensació que la persona que li dona nom ha estat una gran oblida-da; tant ella com la seva obra.

Tot plegat em va venir al cap un dia de març de l'any passat, en què l'amic Joan Cavallé m'advertia de l'article que havia publicat el gestor cultural Jordi Bertran al *Diari de Tarragona*. En aquest es reivindicava la figura de Maria Domènech, que signava amb el sobrenom de Josep Miralles, com l'autora del primer text fet per una dona referit a la processó del Sant Enterrament a la Tarragona de 1906.

Aquesta publicació va esdevenir cabdal per caure en el detall, important, que justament el 21 d'agost de l'any passat s'acomplien 150 anys del naixement de Maria Domènech a Alcover. Havia arribat el moment, doncs, encara que tard, de reivindicar la figura, el llegat i l'obra d'una dona que es va avançar al seu temps; que va ser escriptora i poeta amb obres com *Gripaus d'or*, *Neus i Herències*; col·laboradora de revistes com *Or i Grana*, *Feminal* i *D'Ací i d'Allà*; i que es va convertir en una de les primeres defensores d'un incipient feminisme, circumstància que la va portar a fundar el sindicat Federació Sindical d'Obreres.

Calia recosir i enfortir el lligam de Maria Domènech amb la història en general i amb la d'Alcover en particular. I això només

era possible donant veu a Aida Macias Roqueta, doctora en traducció, llengües i literatura per la Universitat de Vic i biògrafa de l'alcoverenca, sobre qui havia fet la tesi doctoral. Macias també ha impartit dues conferències al nostre poble: una, l'any 2015, al Museu, i l'altra, el 10 de setembre de l'any passat, a la sala de plens de l'Ajuntament, amb motiu de l'acte institucional d'homenatge i nomenament de Maria Domènech com a filla il·lustre de la vila. I just aquell dia ens vam comprometre, tots plegats, a treballar en la publicació d'aquest llibre que avui teniu a les vostres mans.

Maria Domènech de Cañellas (1874-1952). Trencant silencis, reivindicant drets, d'Aida Macias, és un intent de posar l'obra de l'alcoverenca il·lustre a l'abast de tothom i posicionar-la al costat d'altres dones que, com ella, van començar a trencar motlles a la Catalunya dels segles XIX i XX.

Aquest llibre ha vist la llum gràcies a la coedició que hem dut a terme l'Ajuntament d'Alcover i Cossetània Edicions amb la finalitat de publicar el treball fet per Aida Macias Roqueta, que no pretén altra cosa que posar l'autora alcoverenca al lloc que es mereix, rescatar-la de l'oblit i, de retruc, reivindicar, més que mai, un carrer amb història, la que en el seu dia va escriure i protagonitzar Maria Domènech.

JOSEP M. GIRONA COMPTE

Regidor de Cultura de l'Ajuntament d'Alcover

PRESENTACIÓ

Aquest llibre és el resultat d'una recerca llarga i apassionada, nascuda d'una pregunta molt senzilla: on són les dones que van escriure abans que nosaltres?

Quan encara estudiava Filologia a la Universitat de Girona i pensava fer un doctorat per tractar la literatura femenina a Catalunya, em preguntava sovint quants casos de dones escriptores hi deuria haver des de la represa del català al segle XIX, amb la Renaixença, fins als anys trenta del segle XX, a partir dels quals podem considerar que s'inicia una professionalització de la literatura escrita per dones. Per sorpresa meua, cercant en antologies poètiques dels anys setanta del segle passat, en vaig trobar més d'un centenar. Algunes tenien una producció literària destacada; d'altres, tot i ser més modestes, es van sentir empeses a sumar-se a l'embranchida literària que havia de contribuir al creixement cultural del país i havien publicat les seves obres en la premsa de l'època. Gairebé en totes m'empenyia un interès especial per investigar sobre cadascuna d'aquestes dones, perquè investigadors sobre la matèria no les mencionaven en els seus estudis.

Des del darrer terç fins a principis del segle XX, l'escassa però útil edició d'antologies sobre escriptores va permetre donar a conèixer una realitat i valorar per primera vegada una producció literària femenina. Pel que fa a les primeres referències sobre Maria Domènech, l'estudi de Joan Cavallé aporta informació sobre la biografia i analitza el seu pensament a "Maria Domènech, feminista?" (1982). Cal destacar també el llibre *La condició de la dona en*

la narrativa catalana (1900-1983) (1990), d'Anne Charlon, en el qual s'analitza literàriament les obres de Maria Domènech de Cañellas al costat de Caterina Albert, Dolors Monserdà, Palmira Ventós, Carme Karr i Maria Teresa Vernet; i estableix comparacions tot agrupant-les en tres períodes generacionals. També van ser de gran utilitat les "Aportacions a l'estudi de Maria Domènech a través de la correspondència amb Caterina Albert" (1995), de Carme Mas, les quals treuen a la llum informacions més personals a través de la correspondència inèdita amb l'escriptora de l'Escala Víctor Català/Caterina Albert.

No va ser fins a principis del segle XXI que un conjunt d'institucions i universitats, polítics, acadèmics i escriptors —homes i dones— van començar a treballar per preservar la memòria de figures rellevants, per assegurar que les seves contribucions a la cultura del país no caiguessin en l'oblit. En aquest sentit, el *Diccionari Biogràfic de Dones* (2010) fou un gran recurs en línia per començar la tasca investigadora sobre dones cèlebres. Tanmateix, la selecció de qui mereix aquest reconeixement sovint ha estat condicionada per factors que van més enllà dels mèrits individuals, i per desconeixement i manca d'estudis no s'inclouen totes les escriptores dignes d'homenatge.

En aquest context, hi ha un valor que cal remarcar, tenint en compte les limitacions que patien les dones en general, fossin burgeses o no, pel que fa a la seva capacitat de decisió: la valentia. Les dones que, en el seu moment, van decidir enviar els seus escrits, poemes o contes a la premsa eren plenament conscients que, amb aquest gest, no només mostraven la seva creativitat, sinó que també reclamaven el dret a expressar opinions i emocions pròpies. Van entendre que calia formar-se, llegir altres autors, amarar-se de les històries foranes per enfortir les seves pròpies veus o trobar-hi la inspiració que les impulsés a escriure. En algunes autores, el recurs del pseudònim els va permetre prendre distància, explorar les seves capacitats amb llibertat o separar la vida privada de la pública; en d'altres, signar amb nom i cognom patern i substituir el cognom matern pel primer cognom del cònjuge, les col·locava en una posició de prudència, com és el cas de Maria Domènech de Cañellas, o bé potser les ensenyoria.

Fos com fos, moltes van acabar donant-se a conèixer, perquè el problema no era la manca de talent, sinó una por infundada per

part dels homes a ser destronats. I així, malgrat els entrebancs, van obrir camí amb paraules valentes, tot fent-se un lloc en una història que durant segles les havia volgut silenciades. Les dones burgeses, amb més accés als cercles culturals, van sentir la responsabilitat d'abanderar un activisme que conscienciés les altres dones a fer el mateix: llegir, atrevir-se a pensar en veu alta i publicar els seus pensaments en un món que les havia volgut lectores en silenci, però no autores.

Maria Domènech no va destronar ningú, ni tampoc ho van fer les seves contemporànies. El que sí que van fer va ser contribuir, amb coratge i determinació, a construir una societat més culta, més digna i més justa.

Aquest llibre s'estructura en tres parts fonamentals que reflecteixen els aspectes més rellevants de la trajectòria vital, social i literària de Maria Domènech. La primera part se centra en la seva formació, les primeres passes en l'activitat social, l'ús del pseudònim en les seves col·laboracions a la premsa i les relacions amb figures destacades de la vida cultural de Tarragona i Barcelona. La segona part aprofundeix en el seu compromís social, sostingut durant més de quaranta anys, així com en la necessitat constant d'ampliar la seva formació per assumir amb rigor les diverses responsabilitats institucionals que va exercir. Finalment, la tercera part, de caire plenament literari, posa en relleu com la seva obra narrativa, teatral i poètica va ser inseparable de la seva consciència crítica i voluntat de transformació social. A través de les trames i personatges de les seves històries —especialment dones atrapades per la ignorància i la manca d'oportunitats— es fa present una de les reivindicacions principals que travessa tota la biografia: la necessitat d'accés a una educació i formació bàsiques com a eina d'empoderament, dignitat i canvi. El llibre es tanca amb una breu conclusió que expressa el desig que Maria Domènech ocupi el lloc que li correspon tant en els estudis literaris com en la recerca social i sindical, contribuint així a enriquir i ampliar la genealogia intel·lectual i cultural femenina del nostre país.

La recerca per conèixer la vida i obra de Maria Domènech va ser un camí llarg i enginyós que passà per la generositat de la seva neboda Elvira Cañellas i la família, que em van oferir estudiar a cegues l'arxiu personal de l'autora; i també per la confiança i l'amistat de l'Ester Magrinyà, del Museu d'Alcover, per obrir-me les

portes sempre que ho he necessitat. No puc deixar de recordar el primer dia que vaig trepitjar el poble d'Alcover: la Marta Rimbau em va dur fins a casa seva, la Fonda Centenària, governada per la seva mare, Paquita Robert. Des d'allà, em van posar en contacte amb la senyora Anna Maria Girona i la seva mare, de 102 anys, per acostar-me a la coneixença d'algunes anècdotes sobre Maria Domènech: totes dues l'havien conegut personalment. Amb tot, l'arxiu personal de l'autora contenia un dietari de 259 pàgines en les quals Domènech resseguí, amb alguns buits cronològics, la seva vida des del seu naixement fins al 1946, sis anys abans de morir. Més enllà del dietari, al qual faig referència amb el títol *Memòries*, la gran quantitat de documentació sobre la seva activitat literària i social en l'àmbit de la cultura i el treball em va regalar l'agradable sorpresa de descobrir que Maria Domènech va ser una de les dones més ambiciosos i emprenedores de la Catalunya de principis del segle XX.

La biografia intel·lectual de Maria Domènech, defensada com a tesi doctoral a la Universitat de Vic el 2 d'octubre de 2014, posa de manifest com el silenci que ha envoltat l'activisme i la producció intel·lectual de moltes dones compromeses amb el seu temps ha distorsionat el coneixement de la història social, cultural i literària del nostre país.

Aquest estudi biogràfic no només dona veu a una escriptora i activista social tan important com oblidada, sinó que també ens recorda la necessitat de continuar trencant silencis i revisant el cànon històric per reconèixer el paper essencial que tantes dones han tingut en la construcció del nostre patrimoni col·lectiu. Tal com Maria Domènech va fer en el seu temps alçant la veu per les obreres, avui som nosaltres qui, des de la recerca i la memòria, contribuïm a fer visibles aquestes figures silenciades.

ARRELS
I CONVICCIONS

L'escola m'avorreix!

El 21 d'agost de 1874, en un context social i polític marcat per la inestabilitat i les desigualtats socials profundes, va néixer a Alcover Maria Domènech, una dona que, amb el temps, esdevingué una figura destacada en els àmbits de l'educació, la cultura i la defensa dels drets de les dones. L'estat espanyol vivia llavors la fi recent de la breu Primera República i l'inici de la Restauració borbònica, un règim que prometia estabilitat però que perpetuava la marginació social, la repressió del pensament dissident i la manca d'espais reals de participació democràtica.

En aquest entorn de canvis i tensions, la societat catalana començava a experimentar un despertar cultural i polític, amb l'auge del catalanisme, la voluntat de modernització i les primeres formes d'organització obrera, que prenen cos en sindicats, societats de resistència i moviments cooperativistes.

Maria Domènech va créixer en aquest clima de contrastos: entre la tradició i els anhels de progrés, entre el silenci reservat a les dones i les primeres veus que s'alçaven per trencar-lo. Alcover, el poble que la va veure néixer, també va ser bressol d'altres figures literàries com Josep Aladern (pseudònim de Cosme Vidal) i Plàcid Vidal, i es convertí en l'escenari vital on es forjà la sensibilitat crítica d'una jove que, des d'un entorn rural aparentment perifèric, arribà a tenir una veu rellevant en els debats culturals i socials del seu temps.

Les primeres paraules dedicades al poble on va néixer Maria Domènech, que surten de les seves *Memòries* mecanografiades en

castellà, al·ludeixen al record de la calma i la infantesa innocent viscuda al seu poble natal: “[...] nací en nuestra casa solariega en la villa de Alcover, enclavada al pie de las montañas donde comienza la cordillera de Prades y donde fine el fértil campo que besan las playas de Tarragona [...] sin olvidar los clásicos olivares y las frondosas huertas pueblerinas.” Un poble plàcid i memorable que inspirà les seves poesies, relats i novel·les.

Maria [Anna Rafaela] Domènech i Escoté va néixer a la casa pairal d’Alcover anomenada Ca Miralles, a la plaça Major, just al final del carrer que actualment porta el seu nom i que enllaça amb l’actual plaça Nova. Provenia d’una família de propietaris rurals i negociants del sector tèxtil i interessats en les arts i les lletres. A la família Domènech-Escoté es vivia un ambient culte que girava a l’entorn de la gran afició a la música. Ja des de molt jove, el pare, Francesc Domènech, eventualment formava un tercet de piano i corda juntament amb el seu cosí Ramon Bergadà, notari de la vila, i l’organista del poble, Francesc Gelambí.

A la família Domènech, la formació intel·lectual i artística es considerava una eina fonamental per al desenvolupament personal i per a l’ascens social. La música, especialment, era vista com una via per alimentar l’ànima i educar la sensibilitat, mentre que l’educació acadèmica despertava el pensament crític, fomentava la curiositat i obria la porta a noves oportunitats. Aquesta visió no era nova: ja abans del naixement de Maria, els seus avis havien impulsat l’educació dels fills dels seus jornalers, convençuts que l’accés al coneixement havia de ser un dret per a tothom, més enllà de la seva condició social. Aquesta actitud avançada i compromesa amb la formació explica en part la sensibilitat cultural i el compromís social que Maria Domènech demostrà al llarg de la seva vida.

Aquest respecte profund pel coneixement es manifestava també en la manera com els pares de Maria exercien la seva educació. La mare, Rosa Escoté i Badia, filla de Pau i Antònia, era una dona que tocava de peus a terra, valenta, serena, pacient i comprensiva, que sempre responia les preguntes i atenia les curiositats de la seva filla. El pare, Francesc Domènech i Andreu, fill de Josep i Maria, era un home afable, pragmàtic i ferm en les seves conviccions, d’ideologia liberal moderada i que, per defensar el seu poble, va morir lluitant en la tercera guerra carlina el 5 d’abril de 1875, només set mesos després del naixement de Maria.

L'any en què nasqué Maria Domènech, Alcover i la regió propera eren àrees d'influència i d'activitat bèl·lica pel tron espanyol. La tercera guerra carlina (1872-1876) va provocar incursions i actes de repressió per part de les forces liberals. En aquest sentit, les autoritats del govern van mobilitzar tant les forces armades com milícies locals formades per veïns voluntaris, amb l'objectiu de defensar les poblacions i contrarestar les partides carlines. La milícia local era especialment activa en zones rurals com Alcover, on les muntanyes facilitaven la mobilitat de les tropes carlines. És en aquest context que Francesc Domènech hi deixà la vida. Al cap de dos anys, l'avi patern, Josep Domènech Massoné, no va poder resistir la mort del seu fill i, després de patir diversos atacs cardíacs, va morir tot havent deixat la consigna que, quan la seva neta complís els 10 anys, li regalessin el piano familiar.

En les tres darreres dècades del segle XIX, a la guerra carlina s'afegí l'epidèmia agrícola que afectà els conreus de vinya. A la crisi derivada de la fil·loxera va seguir la caiguda de la indústria tèxtil que va provocar un canvi socioeconòmic important a la zona de l'Alt Camp i les comarques veïnes. Les circumstàncies propiciaven un replantejament de vida, sobretot per a Rosa Escoté, ara amb 26 anys, vídua i amb una nena de tres anys que començava a necessitar un canvi d'aires i un lloc favorable per al seu estudi. Així fou com mare i filla, l'any 1877, canviaren el poble per la ciutat de Tarragona. Aquest trasllat demostra l'audàcia i la fortalesa de Rosa Escoté, així com l'interès perquè la seva filla prosperés, tot rebent una formació adequada en un ambient més relaxat. Així, fins a l'any 1884 s'establiren a la Rambla de Sant Joan, l'actual Rambla Nova de la ciutat.

El retrat que Domènech fa dels llocs on va créixer a les seves *Memòries* (tenia 72 anys quan les va escriure) transmet una imatge idealitzada, malgrat la voluntat de ser objectiva. Cada adjectiu sembla carregat d'una nostàlgia profunda que l'arrela al moment viscut, i és en aquesta mirada autobiogràfica que la distància entre el subjecte i l'objecte es dilueix: tot passa pel filtre de la seva experiència personal i de la manera com la memòria reconstrueix el passat:

Como es natural, durante mi niñez no podían interesarme todas estas bellezas arquitectónicas de Tarragona, que fui viendo y apreciando a medida de mis años; pero sí que gocé de la suavidad

de su clima, que me permitía estar todo el año en nuestra galería, y corretear durante el invierno por el resguardado paseo de Santa Clara, verdadero y espléndido balcón del Mediterráneo, y bañarme en sus playas en verano; y de la brillante luz que inunda tanta belleza, quedando plasmada en mis retinas para toda la vida.

Així, a través de la mirada de la Domènech adulta, podem reconstruir la imatge d'aquella nena que havia estat: moguda, juganera, curiosa i amb una gran facilitat per aprendre i comprendre la realitat que l'envoltava.

La ciutat tarragonina d'aquells temps era tranquil·la i harmònica al centre, però sorollosa i activa a la banda del port, ja que s'hi feien les obres que havien de contribuir a adquirir la fisonomia que té actualment. Era l'època en què, sota la direcció de l'enginyer Saturnino Bellido, es construïren el Moll de Costa, el dic de l'oest i el transversal. Així, la reactivació de les obres del port i l'activitat mercantil i pesquera feien de Tarragona una ciutat activa i interessant per a una jove inquieta i curiosa. Maria Domènech, amb tan sols 7 o 8 anys, sentia una fascinació desmesurada pel mar i es passava hores contemplant-ne la immensitat, però també l'atreïen l'estació ferroviària i el moviment mercantil del port. Aquell tràfec de gent li generava un seguit de reflexions sobre el món del treball impròpies d'una nena de la seva edat. Sobretot, el que més li cridava l'atenció i la deixava impressionada era veure la imatge d'uns presoners lligats pels peus amb cadenes, que treballaven a toc de trompeta tot fent barrinades per esmicolar les roques. Segons ella, aquesta estampa la va sorprendre i encuriosir alhora i, des d'aleshores, totes les preguntes que tenia per fer les rebia la gent del seu entorn o la seva mare, que, destra com era per explicar els fets de manera senzilla, aconseguia tranquil·litzar la indagadora filla.

Precisament, la mare va ser qui va proporcionar a Maria, durant unes hores cada dia, els coneixements bàsics de l'educació primària durant els primers anys d'infància. Va ensenyar-li a llegir i a escriure, la va iniciar en la pràctica del piano, la formà en coneixements generals de la vida quotidiana a través dels quals es poguessin aprendre nocions de matemàtiques, història o literatura, amb la finalitat de satisfer la curiositat d'una nena intel·ligent i reflexiva; i també, per descomptat, la va orientar en les habilitats domèstiques i en els valors morals. Es fa evident la importància de la mare durant els primers anys de vida de Maria Domènech, tant

pel conjunt de coneixements que li va transmetre com per la influència profunda que exercí en el seu desenvolupament personal.

L'any 1884 Maria Domènech tenia 10 anys i la mare era plenament conscient que la seva filla necessitava relacionar-se amb altres joves i anar a l'escola, lloc on podria trobar respostes als seus dubtes i reflexions. Així que va entrar a estudiar al col·legi Mare de Déu del Carme, conegut popularment com les Carmelites de Tarragona. Va ser aleshores quan la mare va decidir traslladar el domicili familiar al carrer del Governador González, just al costat de la catedral, en un ambient més tranquil i adient per a la concentració en els estudis.

Aquesta escola va ser fundada l'any 1871 pel beat Francesc Pallau i era dirigida per la congregació de les Germanes Carmelites Missioneres Teresianes, que era alhora gestionada per la seva fundadora, Maria Teresa Guash Toda. El sistema escolar que practicaven les Carmelites es caracteritzava per oferir una formació integral que promovia valors humans, acadèmics i religiosos. Moltes de les institucions educatives religioses de tombant dels segles XIX i XX utilitzaven la lectura del llibre *El educador de las niñas*, un manual pedagògic que proporcionava pautes per a l'educació de les nenes, tot posant èmfasi en la moral, els bons costums i les habilitats domèstiques, fet que reflectia els valors i les expectatives limitades de l'època envers les dones. Però les bases d'aquest model educatiu eren incompatibles amb la naturalesa de Maria Domènech.

La passivitat amb què es rebien les classes i el règim escolar estricte, contrari al caràcter actiu de Maria, van fer que, tot i haver-la avançat un curs, no volgués assistir-hi més, perquè, segons ella mateixa, l'obligació la posava malalta. Maria Domènech recordava la seva incapacitat per parar atenció a les classes i els precés a la seva mare perquè la tragués d'allà:

[...] al poco tiempo de asistir a ella [es refereix al fet que la canviaren a una altra classe de nivell més avançat] un buen día me revestí de valor y le dije yo misma a mi madre que no quería ir más al colegio, porque la Madre Corazón de María no sabía enseñarme la gramática tan bien como ella [la mare] me la enseñaba.

Així va ser com la mare va decidir treure la seva filla de l'escola i continuà ensenyant-li les lliçons ella mateixa al llarg d'un parell d'anys més. D'aquesta manera, entre el que li ensenyava Rosa

Escoté i el que anava aprenent Maria pel seu compte llegint i escoltant els seus professors particulars li permetia adaptar el ritme i els continguts de l'aprenentatge a les seves necessitats i interessos personals, allunyada de les imposicions acadèmiques.

Algunes de les dones que van prosperar com a escriptores, i que des de petites destacaven per la seva intel·ligència i personalitat, sovint optaven per una educació autodirigida. Aquesta forma d'aprenentatge els permetia adaptar els coneixements a les seves aspiracions particulars i fomentar una activitat literària lliure. Allunyades de les limitacions de les estructures educatives tradicionals, aquestes escriptores van aportar perspectives renovadores i innovadores que, en molts casos, van desafiar i transformar els paradigmes literaris de la seva època. Autores catalanes com Maria Josepa Massanés, Dolors Monserdà, Carme Karr, Maria Antònia Salvà, Víctor Català, Rosa Sensat o espanyoles com Emilia Pardo Bazán, Rosalía de Castro o Carmen de Burgos, entre d'altres, van obrir nous camins tant en l'àmbit literari com en el de lluita social. No sabem què hagués estat d'aquestes dones, intrèpides i intel·ligents com eren, si no haguessin adaptat l'estudi a les seves necessitats i haguessin seguit el règim escolar tradicional d'aquell període.

Mentre Maria Domènech va anar creixent en un ambient d'estudi cadenciós, també augmentava l'interès i la curiositat de saber cada vegada més sobre lletres i literatura. La seva mare considerà que no li podria ensenyar tot el que li convenia, i per això va decidir que el filòsof Tomàs Sucona i Vallés (Reus, 1842 – Tarragona, 1907), aleshores canonge de la Catedral de Tarragona i catedràtic del seminari, fos el seu professor particular. Sucona col·laborava regularment amb el *Diari de Reus* i l'any 1906 va presidir els Jocs Florals celebrats a la seva ciutat natal. A més, va ser un dels primers traductors moderns de la Bíblia al català, tot aportant una base sòlida per a futures traduccions i contribuint significativament a la revitalització de la llengua catalana en l'àmbit religiós i acadèmic. El clergue capitular va proporcionar a Maria Domènech una sòlida formació en lletres, impregnada per la influència del pensament cristià, i li va estimular la mirada crítica envers la cultura literària de l'època. Fou durant aquests anys que Maria Domènech va rebre el piano que l'avi matern havia regalat a la seva filla Rosa Escoté abans de morir, amb la finalitat de seguir la tradició familiar, ja que era l'instrument predilecte de l'avi i aquest l'havia ensenyat

a tocar a la seva filla. Per tant, Maria Domènech va continuar estudiant música i tocant el piano amb el mateix professor que ja havia tingut a l'escola, mossèn Joan Roca. A més, amb la finalitat que Maria estigués més ocupada i completés els seus estudis, la mare l'apuntà a classes de pintura al taller d'Hermenegild Vallvé, pintor català conegut per les seves obres de temàtica religiosa i paisatgística. Maria Domènech rememorava les hores passades al taller, un espai en què es permetia la llibertat creativa i on solien pintar davant de models, sovint ancians, per captar la serenor dels seus rostres esculpits pel pas del temps; però també anaven a pintar l'albada al port o recorrien el claustre de la catedral, amb el repte de plasmar la lluminositat que es filtrava entre les columnes, etc. Aquelles experiències van marcar profundament el seu esperit artístic i, segons ella, li van deixar una petjada inesborrable.

L'1 de maig de 1890, quan Maria Domènech tenia 15 anys, es va celebrar per primera vegada el Dia Internacional dels Treballadors, una jornada reivindicativa convocada en l'àmbit mundial per la Segona Internacional per exigir millores laborals, especialment la jornada de vuit hores. Aquell dia va marcar profundament la jove Maria, ja que va ser un dels primers cops que es va interessar de manera especial pel significat de ser obrer i les conseqüències que comportava viure com a tal. Aquest interès inicial es va centrar, sobretot, en la situació de la dona treballadora, un aspecte sovint mal tractat o ignorat en els discursos de l'època.

En els mesos següents, Maria Domènech va voler aprofundir en aquesta qüestió per ella mateixa, ja que les respostes que rebia de professors i familiars no la convencien. Així, durant les seves vacances a Alcover, va decidir fer la seva pròpia investigació: preguntà directament a les dones que treballaven en la confecció d'espardenyes, mitjons i altres peces de roba sobre la seva retribució econòmica i condicions laborals. Aquest treball de camp, que es va prendre amb una gran seriositat, la va portar a una primera gran descoberta: els salaris eren miserables i no es corresponien amb les llargues hores de feina que dedicaven aquelles dones. La seva indignació va ser tal que anys més tard ho recordava en les memòries: "Recuerdo el mal efecto que me produjo el mísero jornal, y el deseo que sentí de publicar a los cuatro vientos tamaña injusticia." Aquesta va ser la segona ocasió en què Maria Domènech es trobava cara a cara amb la crua realitat de l'explotació laboral.

Anys enrere, ja havia estat testimoni de les dures condicions que patien els homes presidiaris; ara, eren les dones treballadores qui sofrien una precarietat extrema. Aquest nou descobriment la va portar a plantejar-se tres preguntes fonamentals que, en un futur, havien de marcar el seu compromís social: com vivien els obrers i obreres, quin salari rebien pel seu treball i quins eren els seus ideals i aspiracions.

Fou durant aquest període que Maria Domènech començà a adonar-se que la major part de la classe treballadora estava formada per persones assalariades, mentre que el nombre de treballadors per compte propi era molt menor i, a més, gaudien de millors ingressos. Aquesta experiència la va portar a reflexionar profundament sobre les desigualtats estructurals del sistema laboral. Amb el temps, compregué també fins a quin punt la Revolució Industrial havia transformat radicalment el món del treball i la necessitat urgent d'establir-hi mecanismes de justícia i equitat.

L'expansió de la mecanització i la proliferació de fàbriques a partir de finals del segle XVIII i al llarg del segle XIX van provocar la incorporació massiva de la dona al mercat laboral, especialment en fàbriques tèxtils i altres sectors de producció orientats al consum domèstic. Però aquesta entrada no es va traduir en una millora de les condicions de vida: els salaris eren baixos, les jornades de deu a dotze hores eren esgotadores, i les treballadores encara havien d'assumir les feines domèstiques i la criança dels seus fills. Davant d'aquesta realitat, van començar a sorgir moviments de dones treballadores organitzades que exigien reformes laborals, com ara la reducció de jornada, la limitació de l'edat del treball infantil, la prohibició de l'horari nocturn per a les dones, la compensació econòmica per accidents laborals i l'aplicació de mesures de prevenció.

A mesura que Maria Domènech prenia consciència d'aquesta realitat, es feien evidents també les profundes desigualtats de gènere en el món del treball. Les dones no només eren explotades a les fàbriques, sinó que seguien exercint el rol d'esposes i mares en un sistema que les condemnava a una doble jornada sense cap mena de reconeixement.

Aquesta presa de consciència va marcar un punt d'inflexió en la seva trajectòria perquè, a partir d'aquell moment, Maria Domènech ja no es limità a observar la realitat obrera femenina, sinó que començà a actuar per transformar-la.